

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Сидоренко Ольги Юріївни
«Мілітарний дискурс української прози початку XXI сторіччя»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 035 Філологія**

Актуальність теми дослідження. Література завжди однією із перших реагує на трансформаційні суспільні, історичні, національні, політичні та культурні зміни в межах конкретної спільноти. Останні виклики сьогодення у вигляді непоодиноких громадянських революцій, гібридної, а в подальшому й повномасштабної російської-української війни неминуче позначились на тенденціях, тематиці, жанрових, наративних і загальних текстових стратегіях новітньої української літератури, змістили акцент із чільних на тоді дискурсивних практик, актуалізувавши саме мілітарний дискурс. Функція художньої мілітарної прози не обмежується документуванням чи фіксацією зовнішніх змін, позаяк вона передусім сприяє зміцненню колективної пам'яті, пропрацюванню спільних колективних травм, слугує запобіжником від асимілятивного впливу колонізаторських загроз. Саме тому дисертаційне дослідження Ольги Юріївни Сидоренко є вчасним та по-справжньому злободенним, оскільки майданна та мілітарна проза двох декад XXI сторіччя потребує систематизації та більш глибокого дослідження, щоб остаточно довести й обґрунтувати повноправність, архіважливість та доцільність виокремлення серед інших дискурсивних практик мілітарного дискурсу української літератури новітнього періоду.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Структурна та композиційна організація дисертації сприяють чіткому та прозорому розумінню одержаних результатів, обрані здобувачкою соціологічні, історичні, наративні та рецептивні підходи посприяли виконанню поставленої мети (с. 26) та завдань в повному обсязі.

Усі необхідні структурні елементи, а саме анотація, вступ, чотири розділи з проміжними висновками, загальні висновки, список використаних джерел та додатки, у роботі Ольги Юріївни наявні.

Вступ лаконічно та точно висвітлює обґрунтування актуальності дисертаційного дослідження, вибору його теми, теоретико-методологічного базису, окреслює об'єкт і предмет, наукову новизну й практичне значення одержаних результатів.

У *першому розділі* дисертантці вдалося не лише систематизувати основні підходи до трактування міждисциплінарної природи терміна дискурс, а й узагальнити, викристалізувати його риси як суто літературознавчої категорії. Доцільність обраних ракурсів дослідження обґрунтована Ольгою Юріївною вичерпно та переконливо. Поділяємо думку здобувачки, що загальний стан критичного осмислення мілітарної літератури в сучасній літературознавчій науці можна означити як той, що пропорційно збільшується та актуалізується внаслідок все нових і нових соціально-культурних зрушень, проте більшості критичних рецензій та оглядів *«бракує комплексного підходу»* (с. 61).

У *другому розділі* «Сучасна мілітарна проза та її тексти-попередники» дисертантка розглядає майданну прозу як явище, що сформувало провідні тенденції, основні жанрово-стильові домінанти, базові текстові стратегії реагування на болісний і травматичний соціальний досвід прийдешньої мілітарної прози. Одну з таких стратегій – деінфантилізації покоління інфантильних дорослих – здобувачка неодноразово спостерігає та виокремлює в художній прозі періоду 2014-2024 років, фахово інтерпретує її соціально-культурну та історичну зумовленість, підкріплюючи показовими та репрезентативними прикладами з аналізованих художніх текстів (проза Дзвінки Матіяш, І. Цілик та О. Нікітіна). Систематизуючи здобутки таких дослідників, як Ірина Захарчук, Марина Рябченко та Ярослав Поліщук, Ольга Сидоренко справедливо розмежовує явище воєнної прози минулого століття та

мілітарну прозу початку ХХІ сторіччя, реферуючи властиві їй самобутні ознаки (підрозділ 2.3., с. 89-97).

Третій розділ присвячено дослідженню проблематики, жанрового наративу та художніх стратегій мілітарної прози періоду гібридної війни (2014-2022 роки). Здобувачка грамотно каталогізувала весь масив вітчизняної художньої прози цього періоду й виокремила панівні текстові стратегії, серед яких:

- реалістично-натуралістичне відтворення хронології подій перших місяців збройного протистояння;
- патріотичний вимір осмислення сучасної війни (художня реставрація табуованої, цензурованої національної історії, її найсуперечливіших сторінок із наступною легітимізацією в загальному історично-соціальному дискурсі);
- онтологічно-національний (розкриття сутності механізмів гібридної війни через моделювання ситуації драматизму онтологічного вибору пересічної людини-пацифіста, що проєктується на вибір усієї нації);
- філософсько-екзистенційний (простеження етапу дорослішання громадянського суспільства, що почало ставити питання і шукати пояснення циклічності вітчизняної історії, причини/наслідки рецидивів війни).

Переконливим у цьому розділі є цілеспрямованість, новизна і різноаспектність аналізу романів письменників-початківців («Доця» Тамари Горіха Зерня та «Сліди на дорозі» В. Маркуса-Ананьєва), які мають військовий, волонтерський та інший громадянський досвід, що спричинили полеміку щодо доцільності маргіналізації подібного пласту літератури і маркування її категоріями «ветеранська», «волонтерська», «комбатантська» проза (підрозділи 3.2.1 та 3.2.2)

За своїм змістом і матеріалом, а логікою дослідження особливо виділяємо *четвертий розділ* «Дискурс мілітарної прози після 24 лютого 2022 року», який розцінюємо як акт миттєвого і вкрай точного реагування дослідниці на черговий етап розвитку вітчизняного літературного процесу,

позаяк об'єктом дослідження Ольга Юріївна обрала мілітарні антології «Війни 2022», «Ода до України, «Воєнний стан», що побачили світ упродовж 2022-2023 років. Обрані антології чи не найпоказовіше репрезентують специфіку суспільного дискурсу в наративному форматі колективного досвіду через оцінку та ставлення різних представників вітчизняної еліти до сучасного трансформаційного соціального тригера – війни, а також її наслідків у більш тривалій історичній перспективі.

Заслугує на високу оцінку й успішна спроба дисертантки увиразнити особливі риси мілітарної прози для/про дітей, що справедливо визнана Ольгою Юріївною окремим дитячим дискурсом на тему війни в межах загального мілітарного. Провідні текстові стратегії реверсивних практик війни та дефаміліаризації, що простежуються в аналізованих текстах, є новаторськими, потреба їх виокремлення належним чином обґрунтована та не викликає сумнівів.

Підсумкові *Висновки* засвідчують високий рівень уміння узагальнювати спостереження, повністю відображають результати дослідження, переконують в успішному виконанні всіх поставлених завдань.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертантка *першою* вдалася не просто до каталогізування значного масиву текстів на мілітарну тематику, а передусім до системного дослідження мілітарної прози періоду після лютого 2022 року (на кінець 2023 року), її зіставлення з текстами періоду АТО/ООС, окреслення провідних художніх стратегій показових текстів, що формують мілітарний дискурс новітньої української прози. З огляду на відносно невисокий показник дослідженості явища майданної літератури констатуємо, що дисертаційне дослідження Ольги Юріївни Сидоренко *позначене першістю* трактування явища майданної прози як передвісника і водночас невід'ємного складника мілітарного дискурсу української прози. Принципово *новим* є також здійснений аналіз концептуальних мілітарних антологій, які побачили світ після повномасштабного вторгнення рф, що дало змогу здобувачці спрогнозувати подальші панівні текстові стратегії

прийдешньої мілітарної прози, окреслити вектор розвитку новітньої української літератури.

Повнота викладу наукових результатів дисертації в публікаціях.

Висновковуємо, що виклад наукових положень у роботі є ґрунтовним, прозорим для сприйняття, логічним та добре структурованим. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено в 7 одноосібних наукових публікаціях, серед яких 4 – у фахових виданнях, що рекомендовані ДАК України, 1 – у закордонному виданні країни ЄС, а також 2 публікаціях у співавторстві. Основні результати дослідження висвітлено в доповідях на 5 конференціях та форумах: III Міжнародна міждисциплінарна наукова конференція «Між жорстокістю і героїзмом. Людина, суспільство, культура і технології перед загрозою війни» Гура, Польща – Київ, Україна, 2022); Всеукраїнський IV-й науковий форум «Революція Гідності: на шляху до історії», фокус-тема: «Майдани і російсько-українська війна в національному та глобальному вимірах» (Київ, 2022); II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Russia Ukraine War: Consequences for the World» (Дніпро, 2023); VIII Всеукраїнська наукова конференція, присвячена 105-річчю від дня народження Олеся Гончара (Дніпро, 2023); III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Russia Ukraine War: Consequences for the World» (Дніпро, 2024).

Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження, а також його перевірка за допомогою академічної системи Strike Plagiarism дають підстави констатувати, що **порушення академічної доброчесності в роботі відсутні**. Також не зафіксовано текстові запозичення, що не містять посилань чи згадок використання відповідних джерел.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані внаслідок опрацювання літературного й літературознавчого фактажу результати можуть бути використанні для розробки спецкурсів і спецсемінарів із проблем сучасної української літератури, під час написання курсових, кваліфікаційних

(бакалаврських, магістерських) робіт, для укладання навчально-методичних посібників, підручників, довідників тощо.

Дискусійні положення й зауваження до дисертації. Рецензована дисертація, безперечно, заслуговує на увагу й повагу. Концептуальних зауважень до неї немає. Високий показник актуальності та наукової новизни роботи не викликають сумнівів, вдало обрані методологічна палітра й теоретичне підґрунтя посприяли повноті та самодостатності одержаних дисертанткою висновків та узагальнень. Утім, задля уточнення певних аспектів та остаточного підтвердження об'єктивних здобутків роботи О.Ю. Сидоренко варто зацентрувати на таких дискусійних положеннях-заувагах, не вирізняючи серед них вагоміші й дрібніші:

1. З огляду на панівній зосередженості під час аналізу текстових стратегій мілітарної прози періоду саме початку 2014 – кінця 2023 року видається закономірною потреба звуження обраного часового проміжку, зазначеного в темі дисертаційного дослідження: «прози *початку* ХХІ сторіччя» варто було б замінити на альтернативне, більш влучне та відповідне об'єкту дослідження формулювання на зразок «прози *другої декади* ХХІ сторіччя».

2. Подане у вступі вичерпне, проте досить лаконічне обґрунтування доцільності розмежування категорій «*мілітарна проза*» та «*проза на мілітарну тематику*» (с. 23) доцільно було б розширити в другому розділі дисертації (підрозділ 2.3), оскільки в наступних розділах здобувачка активно оперує зазначеними категорійними поняттями, аналізуючи художні тексти.

3. Наукове осмислення теми дисертаційного дослідження було б глибшим, якби молода дослідниця підсумувала/реферувала проаналізовані три фази формування мілітарного дискурсу (проза, що передувала збройному протиріччю, майданна проза; літературні тексти періоду гібридної війни 2014-2022 років; художня проза етапу повномасштабного вторгнення після лютого 2022 року) через авторську класифікацію/періодизацію.

4. Не можна не помітити окремі словесні недоліки, стилістичні невірності, технічні недопрацювання, що трапляються в роботі. Зокрема,

«...література швидко стала на воєнні рейки і почала формувати повноцінний мілітарний дискурс» (с. 24); «Відтак справедливо саме їй віддати пальму першості в літературному вимірі осмислення подій Євромайдану» (с. 67); «Вибір письменників припав на стратегію дефамілізації...» (с. 192).

Названі вище зауваження не послаблюють враження від цього кваліфікованого дослідження, не ставлять під сумнів фаховість та сумлінність дисертантки, теоретичну значущість та новизну отриманих результатів.

Загальний висновок. Уважний аналіз тексту дисертаційного дослідження та опублікованих наукових матеріалів дає підстави вважати дисертацію «Мілітарний дискурс української прози початку ХХІ сторіччя» самостійною, завершеною й актуальною працею, що відповідає всім вимогам «Порядку про присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціальної ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12.02.2022. Відтак її авторка, Сидоренко Ольга Юріївна, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української літератури
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Учений секретар

Наталія ОЛІЙНИК

Тетяна ХОДАНЕН